

Croatia XV (1984) — 20/21 Zagreb

Izvorni znanstveni članak

Mirko Tomasović

JEDAN GLAS ZA FRANJU MARKOVIĆA
— u povodu sedamdesete obljetnice smrti —

UDK 886.2 Marković

Autor u povodu sedamdesete obljetnice smrti hrvatskog romantičarskog pisca Franje Markovića (1845—1914) pokušava probuditi interes za istraživanje i interpretiranje toga nekada uvaženog pjesnika, epika, dramatika, kritika, esejista i filozofa. Pisac se istodobno zalaže za drugačiji odnošaj spram hrvatske književnosti prošloga stoljeća i u tom sklopu ističe Markovićevu važnost i poticajnost, koja nepravedno pada u zaborav.

Podsjećajući na Franju Markovića, prošlostoljetnoga hrvatskog književnika, znanstvenika i kulturnog radnika, parafrazirati je naslov jedne preporodne knjižice Kosta Vojnovića (*Un voto per l' unione*). Makar je djelovao sve do razdoblja moderne, rođen g. 1845, umro 1914, sve se više čini da je on davnašnji pisac, budući da ne budi zanimanje kritike, historiografije i izdavaštva. Nekad ocjenjivan kao prvi po rangu kritičar, esejist hrvatske književnosti, kao veleban liričar, epik i dramatik, danas pak kao da je iščeznuo iz vidokruga. Je li tomu razlog u Markovićevoj poetičkoj poziciji, u nepoticajnosti njegova razmjerno bogata i razvedena literarnog opusa za suvremeni senzibilitet, ili je ta nagla amnezija uvjetovana neadekvatnim odnosom spram nasljeđa našega zrelog romantiizma? Činjenica je da je posljednji put jedno Markovićevo književno djelo, poema *Dom i svijet*, objavljeno g. 1948, ne računajući »oficijelnu« prezentaciju u ediciji *Pet stoljeća hrvatske književnosti* (broj 44), gdje je pridružen čak trojici drugih autora. Marković bez okolišanja ispada iz čitanaka, nevoljko za njim posežu antologičari, jedino ga još uvažavaju povjesnici hrvatske filozofske baštine. Ni institucije, u kojima je obavljao visoke funkcije nastavnoga, znanstvenog i voditeljskog karaktera (prvi dekan novoustrojenog Mudroslovnog fakulteta, rektor Sveučilišta, akademik u 31. godini života), ničim ne pokazuju da njeguju njegovu reputaciju. Nedavni pretisak Markovićevo voluminoznoga teorijsko-udžbeničkog spisa *Razvoj i sustav obćenite estetike* (tiskan g. 1903), na što se odlučio splitski Logos, nije baš nimalo uzbibao javnost. Po svim pokazateljima, dakle, pisac *Doma i svijeta*, *Kohana i Vlaste*, *Karla Dračkog* ne tvori više živu kariku nacionalne tradicije, zaboravljen je, reklo bi se.

Što se tiče zazora suvremene kritike Franjo Marković nije, međutim, osamljen i njegovu sudbinu dijeli povećina hrvatskih pjesnika prošlog stoljeća, čiju bi valorizaciju trebalo obnoviti i definirati njihovu prisutnost u razvoju hrvatske književnosti. To navlastito vrijedi za književnike što se koncentriraju uz pojavu Augusta Šenoa (predšenoinskog i šenoinskog i postšenoinskog doba), a vezani su uglavnom uz romantičarski koncept stvaranja i osjećajnost, dok vremenski pripadaju razdoblju, kada je u Evropi romantizam odumirao ili posvema odumro. Proglašavati ih zakašnjelim, anakronističnim, preživjelim i automatski ih zbog toga obezvrijeđivati metodološki je i interpretativno pogrešno, jer se romantizam u raznolikim gradacijama zadržava i u drugim pobočnim literaturama (iberske, talijanska) sve do potkraj prošlog stoljeća, i on je glede kriterija progresije, dakako, relativna kategorija.

U našim okolnostima, toliko obilježenim domovinskim potrebama, nacionalnom razlomljenošću i društvenom neravnomojernošću i nije moglo doći do susljedne, omeđene, artikulirane smjene epoha i pravaca, prema, recimo, francuskom modelu. K tomu, autori od ilirizma do realizma u prijašnjim su tradicionalističkim postupcima prosuđivani prema nejedinstvenim aspektima. Kadšto im se honorirao prinos novostvorenom jezičnom standardu ili aktivističke konotacije s nacionalnom, državnom, etničkom idejom, kadšto su, usporedo s tim izvanliterarnim mjerilima, podvrgavani i estetičkoj analizi. Nijedan od tih smjerova nije bio dosljedan ni do kraja proveden, naprotiv javljao se u naletu i okazionalno, i tako su ti hrvatski nesuđeni devetnaestostoljetni klasici ostali u dvojakom ozračju. Jednom klasificirani s tko zna kakvom naljepnicom, čuvali su je po ormarima knjižnica do daljnjega. A kako se interes poratne, pa i sadašnje, generacije kritika i proučavatelja postupno okretao prema renesansnoj i baroknoj baštini, hrvatski romantizam je gubio svoje promicatelje, pa njegovi mnogi predstavnici čekaju na nova izdanja, sudove i tumačenja. Pogledamo li koliko je u posljednjih dvadesetak godina ponovno tiskano cjelovitih djela, primjerice, Dragojle Jarnević, M. Bogovića, A. Kazalića, Korajca, Perkovca, L. Vukelića, A. Palmovića, R. Jorgovanića, F. Cirakija, H. Badalića, A. Harambašića, Gj. Arnolda (ima još niz pisaca kojih se nitko više ne sjeća ni po imenu: tri brata Ostojića, F. Becić, B. Budisavljević), koliko je o njima napisano bibliografskih jedinica, doći ćemo do porazna rezultata, koji je bolje i ne pripćavati. Zar tolika povorka pisaca i deseci njihovih knjiga zaslužuju posvemašnju ravnodušnost i tek poneki redak u povijestima književnosti, formuliran po nuždi *per analogiam*? Ako možda zaslužuju, onda bi to kao minimalnu obvezu trebalo utanačiti tek nakon analize i studijskog ispitivanja. Inače, javlja se opravdana bojazan da nam s prošlim stoljećem prijete kritički raskid (sve manje studija, magisterija, disertacija, gotovo nikako), kakav smo negda s veoma negativnim posljedicama imali s tzv. starijom hrvatskom književnošću.

Sam Franjo Marković, jedan iz te skupine »otpisanih«, najkarakterističniji upravo primjer, za života je objelodanio gotovo tridesetak djela, istina, nejednaka opsega, važnosti i intencije. Među njima su nekoliko historijskih drama i tragedija, dva epa, tri sonetna vijenca, zbirka romanci i balada, više ozbiljnih kritičkih studija o hrvatskim piscima i filozofima (Gunduliću, Vrazu, Bogoviću, Vojnoviću, R. Boškoviću) ... On se, što je s ponosom isticao, naslanjao na Herbartovu estetiku preko, svojega bečkog profesora R. Zimmermanna, s na-

glašenom formalističkom komponentom. To je nedvojbeno odredilo njegov teorijski domet i odrazilo se neposredno u pjesničkomu i općenito spisateljskom procesu. Po Markoviću se estetičnost umjetničke tvorevine nalazi u obliku, a ne u sadržaju i ona ima pet značajki: oblik života, snage i savršenosti; oblik sklada (jedinstvo u mnoštvu); oblik osebnosti i karakterističnosti; oblik skladnoga završetka (izmirba protivnosti); oblik pravilnosti. To bi bila neka simbioza klasicizma i romantizma, koju je Prohaska imenovao kao *akademjska romantika*,¹ što se i uobičajilo kao distinktivna sintagma za Markovićev književni opus. Možemo govoriti o konzervativnosti izloženog poimanja, o stupnju samosvojnosti aplikacije ili o njezinu secesionističkom koloritu. No, taj akademski romantizam u Markovićevim pjesmama, dramama, stihovima i dijalogima, jezičnim i terminološkim inovacijama, u zatečenom stadiju hrvatske književnosti značio je, ako ništa drugo, zamjeran stupanj pjesničke i estetske pismenosti, potvrdu literarne kulture, apsolviranje žanrova iz razvijenijih tradicija (idiličnog epa, shakespearijansko-schillerovske tragediografije, sonetizma). Njegov tobožnji i stvarni konzervativizam, ovisan svakako o društvenom statusu i plemenitaškom podrijetlu, treba valjano specificirati i lučiti. Uporište Markovićeve svjetonazora temelji se na njemačkoj filozofiji, dok mu je literarna naobrazba bila znatno šira i obuhvaćala je engleske i druge evropske romantike i klasike, posebno one iz slavenskog svijeta. Uvažavao je i suvremenu književno-kritičku misao (Tainea, Bjelinskog); formirao se kao liberalni građanski intelektualac, koji je, doduše, s hodom vremena bio sve manje sklon korekcijama. Njegova drama *Karlo Drački*, na primjer, ima vidljivu antiklerikalnu, antipapinsku crtu, nastala 1872. nakon Strossmayerova istupa na Vatikanskom koncilu, a možda i u rezonanciji karbonarskih i masonskih ideja. Naslovni junak snažna je i samosvijesna individualnost («Sve čovjek sam si osvaja što ima:»), prosvijećeni vladar, koji se bori za slobodu čovječanstva, »da uskrisi čovjeka iz mračnih raka stoljetnih«. U tu povijesnu fresku s prenaplašenim idejnim porukama Marković je unio i aktualne domoljubne opservacije: »Odhrvat se Mađarom naš je cilj — drugovat s njimi ne možemo nikad.« Isto tako kroz njegov idilični ep *Dom i svijet* i kroz ep, zadojen *slavjanskom* mitologijom, *Kohan i Vlasta*, pokazuje se otklon od germanizma, prosvjed protiv ponjemčivanja i političkih prilika u Hrvatskoj. Upravo je na promisli slavenskog mesijanizma i mirotvorstva gradio svoju sliku bolje budućnosti

---

¹ *Pregled hrvatske i srpske književnosti I*, Zagreb 1919, str. 182.

i hrvatske sreće, bivajući posljednjim nepatvorenim sljedbenikom Kollára, otkuda proishodi i njegovo djelatno polonofilstvo. Deset je godina proveo u Hrvatskom saboru kao križevački opozicijski zastupnik (1881—1890).

Jest da u njegovoj poeziji, a još više u dramama, ima dosta knjiških naslaga i prepoznatljivih konstrukcija. Markovićeve kanoni vječne ljepote i etičke nepomičnosti mogu u pjesničkoj materijalizaciji djelovati ishitreno i nategnuto. No, oni i isto tako bude pozornost sa stajališta usklađenosti književne teorije i prakse, kako je to verificirao Z. Kravar u jedinom radu² iz posljednjeg desetljeća posvećenu F. Markoviću. Koliko je zanimljiva njegova provedba ideje o drami, toliko u scenskim projektima mjestimično susrećemo neočekivana dramaturška rješenja. Markovićev patos, uzdignuta rječitost, ako se na nju naučimo, daju dojam neke otmjenosti, distingviranosti, jer ih potiče žudnja za sveopćom dobrotom, ljepotom i ljudskim napretkom. Fragmenti iz njegovih epova i balada znaju nas iznenaditi lirskim nabojem, poglavito dok poetizira zavičajni krajolik ili idilično poprište zbivanja. U nekim opisima plastično se naslućuje sjevernohrvatska mijena prirode, pikturalnost »podravske motiva«:

Da, već se sivi sjetna kasna jesen.
 U dolu uz potok gole vrbe strše,
 Po njim se magle ko vještice vrše,
 Po šumi listar pleše, vjetrom tresen,
 Poda nj se cvijeće uvenulo sklanja,
 Siročađ sitna bez krova i kruha;
 Po nebu oblak s oblakom se ganja,
 Uz zvižduk tresuć okni vihor duha.³

Balada *Šaš—polje* u svojem je žanru vjerojatno najuspjelija kompozicija u hrvatskoj poeziji XIX. stoljeća, stihovno odmjereni i nordijski tajnoviti. Mnoge su, evidentno, indikacije koje upozoravaju da književno djelo F. Markovića valja razmotriti trijezno, s uvažavanjem u kontekstu hrvatske književne tradicije i njezina važnog prošlostoljetnog odsječka. Ignorantski stav prema njemu ne samo da nema opravdanja, nego bi mogao i poremetiti sliku evolucije kulturne baštine.

² Vidi DHK, Split 1979, str. 201—215.

³ *Dom i svijet*, PSHK 44, str. 67.

Summary

ONE VOTE IN FAVOUR OF FRANJO MARKOVIĆ

In the event of 70th anniversary of the death of the Croatian romantic writer Franjo Marković (1845—1914) the author tries to incite the interest for the researching and interpreting of the works of this poet, epic writer, playwright, critic, essayist and philosopher. The author tries to stimulate the new attitude towards Croatian literary work of the past century and point out Marković's importance and stimulative function which is unduly being forgotten.